

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ТА СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ: ОСОБЛИВОСТІ СПІВВІДНОШЕННЯ ТА РОЗМЕЖУВАННЯ КОНЦЕПТІВ

SOCIAL CAPITAL AND SOCIAL COHESION: SPECIFICS OF RATIO AND DISTINCTION OF THE CONCEPTS

Стаття присвячена системному аналізу особливостей співвідношення та розмежування концептів соціального капіталу та соціальної згуртованості. На підставі вивчення світових досліджень феномена соціальної згуртованості автор виокремлює три такі практики співвідношення цього поняття з концептом соціального капіталу: соціальний капітал ототожнюється із соціальною згуртованістю; соціальний капітал є компонентом соціальної згуртованості; соціальний капітал та соціальна згуртованість є «посередницькими змінними». Спираючись на аналіз дефініцій соціального капіталу в рамках теоретичних розвідок П. Будьє, Р. Патнєма та Ф. Фукуями автор ставить під сумнів поширену у науковому дискурсі аргументацію відмінностей між поняттями соціального капіталу та соціальної згуртованості виключно в аспекті соціальних рівнів їхньої присутності. Автор наголошує на актуальності досліджень як феномена соціального капіталу, так і соціальної згуртованості на мікро-, мезо- та макросоціальному рівнях. Порівняльний аналіз демінування соціального капіталу та соціальної згуртованості дав змогу визначити інший сутнісний критерій розмежування цих понять, а саме відмінність категорії «взаємна вигода», що обумовлює активізацію соціального капіталу, від спільної мети та спільного блага, що виступають стрижнем соціальної згуртованості. Актуальність такого висновку автор демонструє на прикладах відмінностей у формуванні соціального капіталу та соціальної згуртованості на рівні студентської групи (мікроперспектива), об'єднаної територіальної громади (мезоперспектива) та суспільства загалом (макроперспектива). Підсумовано, що соціальну згуртованість варто розглядати як синергетичний феномен, що виникає та відтворюється на основі соціального капіталу (в аспекті соціальних практик), проте має більший порівняно з ним обсяг, додаткові індикатори якого розкривають її соціокультурний вимір. Вона є феноменом «(над)капітального» рівня, результатом взаємодії соціальних капіталів. Автор наголошує на актуальності синтезу соціокультурного та інтеракціоністського підходів до концептуалізації соціальної згуртованості.

Ключові слова: соціальний капітал, соціальна згуртованість, спільна мета, спільне благо, взаємна вигода, соціальні зв'язки, цінності згуртованості.

The article is dedicated to the systematic analysis of the peculiarities of the ratio and distinction of social capital and social cohesion concepts. Based on the study of social cohesion phenomenon world research, the author identifies three practices of this concept ratio with the social capital concept: 1) social capital is equated with social cohesion; 2) social capital is a component of social cohesion; 3) social capital and social cohesion are "intermediary variables". Drawing from the analysis of social capital definitions in P. Boudier's, R. Putnam's and F. Fukuyama's conceptualizations, the author calls into question the common scientific discourse argumentation of differences between social capital and social cohesion concepts only in terms of social levels of their presence. The author emphasizes the relevance social capital and social cohesion phenomena research on the micro, meso and macrosocial levels. A comparative analysis of social capital and social cohesion definitions has revealed another essential criterion for these concepts distinguishing – the difference between the category of "mutual benefit", which determines social capital activation, and "common goal" and "common good" categories, which are the core of social cohesion. The author demonstrates the relevance of this conclusion on the examples of differences in social capital and social cohesion formation on the level of the student group (micro-perspective), the amalgamated territorial community (meso-perspective) and society as a whole (macro-perspective). It is concluded that social cohesion should be considered as a synergetic phenomenon that arises and reproduces on the basis of social capital, but has a larger extant, additional indicators of which reveal its socio-cultural dimension. It is a phenomenon of "super (capital)" level, resulting of social capital "interactions". The author emphasizes the relevance of the synthesis of socio-cultural and interactionist approaches to the conceptualization of social cohesion.

Key words: social capital, social cohesion, common goal, common good, mutual benefit, social ties, cohesive values.

УДК 316.353
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.24.1.4>

Дейнеко О.О.
к.соціол.н.,
доцент кафедри соціології
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна

Постановка проблеми. Дослідження феноменів соціальної згуртованості та соціального капіталу є доволі поширеною темою у світових соціологічних розвідках. Проте особливості співвідношення та розмежування цих понять найчастіше не є очевидними, обґрунтованими та концептуалізованими в роботах науковців, що формує стан методологічної невизначеності.

За даними платформи "Google Books Ngram Viewer", що формує графіки частотності

мовних одиниць на основі згадок у друкованих джерелах, суттєве зростання використання словосполучення "social cohesion" («соціальна згуртованість») у світовій літературі спостерігається з 1980-х років з піком у 2005 році, а словосполучення "social capital" («соціальний капітал») – з 1995 року з піком у 2007 році [1]. З одного боку, така статистична тенденція ставить під сумнів позицію деяких науковців, які намагаються «вивести» концепт соціальної згуртованості з поняття соціального капіталу.

З іншого боку, збіг дослідницького інтересу до цих категорій протягом 90-х та 2000-х років засвідчує наявність певного зв'язку між ними, аналіз якого може стати евристичною розвідницькою перспективою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Огляд різних підходів до вивчення феномена соціальної згуртованості дає нам змогу виділити три поширені практики співвідношення цих концептів. Перша практика заснована на ототожненні змісту цих понять, коли соціальна згуртованість визначається категоріями соціального капіталу (М. МакКрекен [2]); зміст цих понять визнається ідентичним (позиція Світового банку [3]). Для ілюстрації наведемо визначення М. МакКрекена, який дефінує соціальну згуртованість як «характеристику суспільства, що визначає зв'язки та відносини між соціальними суб'єктами, такими як індивіди, групи, асоціації, територіальні одиниці» [2, с. 3]. Світовий банк визначає соціальний капітал «не просто як суму інститутів суспільства, а як клей, що утримує їх разом» [3, с. 4]. Проте така практика ототожнення змісту понять «соціальний капітал» та «соціальна згуртованість» видається нам методологічно обмеженою й такою, що приводить до підміни понять.

Друга практика співвідношення, що є більш поширеною у наукових студіях, полягає у визначенні соціального капіталу (чи його окремих компонентів) стрижневим, проте не єдиним компонентом соціальної згуртованості. Представники цього підходу розмежовують поняття «соціальна згуртованість» та «соціальний капітал», розглядаючи останній як невід'ємний атрибут першої. Дослідниця Р. Бергер-Шмітт операціоналізує соціальну згуртованість, виокремлюючи два виміри (домени) останньої, а саме вимір нерівності та вимір соціального капіталу. Перший стосується виконання такої мети, як просування рівних можливостей, подолання розбіжностей та боротьба із соціальним виключенням (ізоляцією) у суспільстві. Другий вимір має на меті зміцнення соціальних відносин, взаємодій та соціальних зв'язків, а також охоплює всі складники, що зазвичай належать до соціального капіталу суспільства [4]. Д. Шифер та Дж. Нолл пропонують три основні виміри соціальної згуртованості, такі як соціальні відносини (підґрунтя соціального капіталу), ідентифікація з колективом та орієнтація на спільне благо [5]. Найбільш поширеною у науковій літературі є концептуалізація соціальної згуртованості, розроблена Дж. Чаном, який визначає її як «стан речей, що стосується як вертикальних, так і горизонтальних взаємодій між членами суспільства, характеризується набором установок та норм, що включають довіру, почуття приналежності і готовність

брати участь та допомагати, а також відповідні поведінкові прояви» [6, с. 290]. Як бачимо, практично усі наведені компоненти соціальної згуртованості (окрім почуття приналежності) є індикаторами соціального капіталу.

Третя практика співвідношення представлена розглядом соціальної згуртованості та капіталу як «посередницьких змінних». Досліджуючи зв'язок соціального капіталу та функціонування систем охорони здоров'я, дослідники І. Кавачі та інші доходять висновку про те, що нерівність доходів приводить до зменшення соціальної згуртованості та деінвестиції в соціальний капітал, що провокує збільшення смертності [7]. В рамках цього підходу соціальна згуртованість та соціальний капітал постають як сутнісно різні, але процесуально пов'язані феномени, проте конкретна межа їхньої демаркації не є визначеною дослідниками.

Постановка завдання. З огляду на такий плюралізм поглядів щодо співвідношення цих понять евристичним вбачається здійснення більш детального аналізу аспектів їхнього розмежування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найчастіше аргументацію науковців щодо змістовної різниці між соціальним капіталом та соціальною згуртованістю зводиться до того, що вони позиціонуються як феномени, що мають прояв на різних соціальних рівнях. Дж. Чан відстоює позицію, що соціальний капітал концентрується насамперед на індивідуальному та груповому рівнях, таких як мережі, що підтримуються кожною людиною, та особисті вигоди, які з них випливають. Натомість соціальна згуртованість є більш цілісною і характеризує головним чином стан суспільства загалом [6]. В. Істерлі та інші науковці суголосні з позицією Дж. Чана. Дослідники наголошують на тому, що соціальний капітал дедалі частіше визначається на мікрорівні, а соціальна згуртованість є більш доречним терміном, коли йдеться про особливості суспільства загалом [8]. Думка про те, що соціальний капітал – це феномен мікрорівня, тоді як соціальна згуртованість є концепцією макrorівня, зустрічається також у роботах Дж. Бруна [9] та Дж. Дейтона-Джонсона [10]. Проте присутні зворотні методологічні позиції. Зокрема, Д. Вілмс наголошує на тому, що «соціальний капітал та його наслідки не є характеристикою особистості; вони існують лише у спільноті, організації (наприклад, школі), районі, на робочому місці, тому завдання дослідження полягає у визначенні відповідної одиниці аналізу та її меж» [11, с. 54].

Незважаючи на відмінності у поглядах на рівень «присутності» соціального капіталу та соціальної згуртованості, ми не можемо погодитися з тим, що різниця між ними поля-

гає саме в цій площині. Обґрунтування хибності ідеї про відсутність існування соціального капіталу на макрорівні суспільства знаходимо у роботах Р. Патнема [12; 13]. Багаторівнева природа соціального капіталу має прояв у визначенні дослідником носіїв соціального капіталу (якими виступають індивіди, групи, організації та нації) у зв'язку з дуальністю соціального інтересу як результату реалізації соціального капіталу у вигляді індивідуальних та суспільних благ, а також через виокремлення двох форм соціального капіталу, а саме того, що зв'язує ("bonding") та того, що сполучає ("bridging"). Зв'язуючий соціальний капітал спрямований «усередину» групи, він формується як результуюча внутрішньо групових соціальних зв'язків (які Р. Патнем номінує як «сильні» зв'язки), участі та міжособистісної довіри. Соціальний капітал, що сполучає, є орієнтованим «назовні», формує соціальні мережі між різними соціальними суб'єктами. Він спирається на «слабкі» соціальні зв'язки, довіру до соціальних інститутів, участь в організаціях громадянського суспільства, норми та цінності кооперації. Р. Патнем окремо розглядає випадки, коли актуалізація зв'язуючого соціального капіталу у взаємодіях з органами державної влади активізує корупційні практики (негативний соціальний капітал) та є руйнівною для соціального капіталу, що сполучає, на рівні суспільства загалом. Така диференціація форм соціального капіталу засвідчує актуальність присутності соціального капіталу на груповому та макросоціальному (соціетальному) рівнях.

Схожі висновки наводить Ф. Фукуяма, який розглядає присутність соціального капіталу на всіх соціальних рівнях, в тому числі на рівні суспільства загалом. На його думку, соціальний капітал – це «певний потенціал суспільства або його частини, що виникає як результат наявності довіри між його членами. Він може бути втілений в найменшому базовому соціальному колективі – сім'ї, а також у найбільшому колективі з можливих – нації» [14, с. 52]. Додаючи до визначених підходів позиції П. Будье про обсяг соціального капіталу, яким володіє агент [15], маємо підсумувати актуальність висновку про присутність соціального капіталу на всіх соціальних рівнях, а саме мікро-, мезо-, макро-, послаблюючи аргументацію Дж. Чана щодо відмінностей між соціальним капіталом та соціальною згуртованістю виключно в аспекті рівнів їхньої присутності.

Наукова дискусія щодо рівнів «соціального прояву» феномена соціальної згуртованості теж не є закритою. Більшість дослідників (Дж. Чан [6], Дж. Дженсон [16], П. Бернард [17], Дж. Дженнот [18], Я. Делфі [19]) суголосні у думці про те, що це феномен макрорівня, що

властивий суспільству (державі) загалом. На основі такого підходу побудовані міжнародні порівняльні дослідження соціальної згуртованості (наприклад, Радар соціальної згуртованості). Водночас деякі дослідники (зокрема, Р. Раджултон [20], Е. Кернс, Р. Форрест [21]) здійснили успішні спроби дослідження соціальної згуртованості на мезорівні соціальних спільнот (здебільшого спільнот поселенського типу, зокрема провінцій, міст, районів, сусідств).

Цілком логічно, що термінологічні особливості поняття «згуртованість» (як власне характеристики чи атрибуту соціальної групи чи суспільства) не зовсім узгоджуються з рівнем індивіда, проте дослідники цього феномена не оминають рівня індивіда з точки зору можливості її вимірювання. Наприклад, К. Велан та Б. Майтре наголошують на присутності соціальної згуртованості на мікрорівні, що вимірюється на підставі ступеня міжособистісної довіри, міцності первинних зв'язків у сім'ях та між друзями, ризиків соціальної ізоляції [22]. Цікавих висновків на підставі застосування процедур факторного аналізу доходять Дж. Ботонні [23]. Спираючись на емпіричні обґрунтування, він аналізує особливості присутності соціальної згуртованості на макро та мікросоціальному рівнях. На мікросоціальному рівні, на думку Дж. Ботонні, доцільно аналізувати не соціальну згуртованість, а «соціальну інклюзію», що є ізоморфною концепцією соціальної згуртованості. Вона присутня на індивідуальному рівні та спирається на індивідуальні установки й поведінку (міжособистісне спілкування, довіра, участь, щільність соціальних відносин). В цьому контексті ми, скоріше, можемо визначати індивідуальний потенціал до соціального гуртування (що концептуально перегукується зі здатністю на рівні установок та практик бути інклюзивним), ніж говорити про присутність соціальної згуртованості на індивідуальному рівні.

Інший цікавий аспект, який може бути застосований для розмежування концептів соціальної згуртованості та соціального капіталу, присутній у визначенні соціального капіталу за Р. Патнемом. Під останнім він розуміє «особливості соціальної організації, такі як мережі, норми та довіра, що сприяють координації та співпраці задля взаємної вигоди» [12, с. 36]. Ключовою для нашого аналізу у цьому визначенні є категорія взаємної вигоди. Взаємна вигода передбачає індивідуалізацію переваг окремого суб'єкта, який є учасником взаємодій та носієм соціального капіталу. Значуща роль соціального капіталу як ресурсу отримання вигод підкреслюється також у рамках підходу П. Бурдье [15]. На відміну від цього, визначення соціальної згуртованості найчастіше оперують іншою категорією, а саме наявністю

спільної мети, що, власне, виступає стрижнем гуртування. Наприклад, дослідники мережі соціальної згуртованості визначають останню як таку, що «заснована на готовності окремих індивідів до співпраці та спільної роботи на всіх рівнях суспільства для досягнення колективних цілей» [18, с. 3]. Таке визначення є доволі обмеженим, оскільки воно більшою мірою розкриває зміст соціальної згуртованості у її потенційному (диспозитивному) стані (на рівні установок готовності) без належної уваги до її актуалізованого стану (на рівні соціальних практик). Водночас воно чітко встановлює взаємозв'язок та послідовність між наявністю колективної мети та спільної діяльності для її досягнення (як нормативно-практичний вимір соціальної згуртованості).

Дослідницький колектив Радару соціальної згуртованості визначив три ключові ознаки, властиві згуртованому суспільству, такі як надійні соціальні відносини (вимір соціального капіталу); позитивне емоційне єднання його членів з цим «колективом» (що дає змогу, на нашу думку, визначити характер та спрямованість соціальних відносин, уникаючи конфліктних сценаріїв); виражена орієнтація на спільне благо. Власне, досягнення останнього ми розглядаємо у тісному онтологічному зв'язку зі спільною метою. Сама ж згуртованість визначається дослідниками як «міра соціальної єдності в територіально визначеній геополітичній структурі, що є характеристикою «колективу» (спільноти), що у ній проживає, а не окремих членів» [24, с. 5].

У визначенні соціальної згуртованості дослідники Е. Кернс та Р. Форрест акцентують увагу на значущості спільних цінностей, що поділяють члени спільноти, для визначення спільних цілей та завдань, а також загального набору моральних принципів і кодексів поведінки, за допомогою яких вони формують відносини один з одним [21]. Незважаючи на те, що останні дослідження спростовують визначну роль спільних цінностей у формуванні та відтворенні соціальної згуртованості (зокрема, прихильники ціннісно гетерогенного підходу), це визначення для нас є показовим, оскільки з нього випливає ідея наявності «спільних цілей» як онтологічної умови соціальної згуртованості. Значущість спільних цінностей у зв'язку з цим виглядає цілком виправданою, оскільки вона спрощує пошук та визначення спільних цілей і завдань різних соціальних суб'єктів.

Відсилання до категорії спільної мети чи спільного блага підкреслюється не лише у соціологічних концептуалізаціях соціальної згуртованості, але й етимологічно: відповідно до академічного тлумачного словника української мови, однією з видових відмінностей поняття «гурт» виступає «об'єднання сукуп-

ності осіб спільною метою» [25]. Мету в цьому контексті ми розуміємо у широкому сенсі: вона може набувати форми вирішення спільних викликів, досягнення спільних благ, зокрема нематеріальних.

Які емпіричні ілюстрації можна навести на користь нашого теоретичного висновку? На мікрорівні можна звернутись до кейсу студентської групи та впливу формату навчальних практик на формування соціальної згуртованості. У першому випадку візьмемо для аналізу групу, що має спільне проєктне завдання, виконання якого передбачає взаємодію учасників групи за ролями та їхнє виконання кожним учасником, тобто «внесок» та практики кожного для досягнення спільної для всіх мети (блага) у вигляді отримання балів команди. У цьому кейсі соціальний порядок взаємодій буде реціпроктним, а в разі належного усвідомлення кожним учасником групи реалізуватиметься відповідно до формули «досягнення спільної вигоди гарантує мою власну вигоду», що, на наше переконання, сприятиме формуванню соціальної згуртованості на рівні цієї групи (звісно, ми не виключаємо проходження групою конфліктної стадії взаємодій у рамках групової динаміки). Такий висновок є актуальним, оскільки у зв'язку з цим група формуватиме певну міру соціальної єдності та характеризуватиметься вираженою орієнтацією на спільне благо (оцінка виконання групового завдання); надійними соціальними відносинами (надійність яких забезпечується прагненням досягнення спільної мети); позитивним емоційним єднанням своїх членів (особливо на етапі досягнення спільного блага).

Водночас під час підготовки не спільного проєкту, а індивідуальних завдань взаємодії студентів в рамках їхнього виконання (що ми розглядаємо як приклад взаємних вигод, а саме консультації, поради, підказки один одному) сприятимуть інтенсифікації соціального капіталу (як такого, що зв'язує, так і того, що сполучає), але не матимуть стрижня для соціального гуртування, а саме наявності спільної мети (спільного блага). Схожі висновки були підтверджені емпіричним шляхом на груповому рівні. Зокрема, М. Дойч виявив, що групи, які отримують винагороду на основі кооперації та співпраці між членами, є більш згуртованими, ніж групи, що отримують її на основі змагання [26].

В який спосіб визначений нами підхід може бути проілюстрований на рівні мезоспільнот, для яких набагато складніше визначати, усвідомлювати й слідувати «спільній меті» чи «спільним благам»? Цікавим прикладом можуть виступати об'єднані територіальні громади (далі – ОТГ), що є новим типом поселенських спільнот в Україні. ОТГ привертають дослідницький інтерес, оскільки, на відміну

від міст та сіл, що сформовані адміністративним (директивним) шляхом, створюються за принципом “bottom-up” у добровільному порядку та є «результатом діяльності» різних соціальних суб’єктів на певній території, адже для створення об’єднаної громади необхідне надання згоди всіма територіальними одиницями на відповідній території (докладніше див. у джерела [27]). При цьому саме результат об’єднання громади як юридичний факт, на нашу думку, можна розглядати як реалізацію «спільної мети» заради досягнення «спільного блага». Таким благом є нові можливості для економічного та інфраструктурного розвитку на місцевому рівні (перехід на прямі міжбюджетні відносини, отримання інфраструктурних субвенцій з державного бюджету, збільшення обсягу місцевих податків, які «повертаються» з центру), що в перспективі мають сприяти підвищенню якості життя мешканців ОТГ. Саме тому від об’єднання громади в перспективі має «вигравати» не стільки кожна територіальна одиниця (що більше відповідає концепту взаємних вигод), скільки громада загалом як новий соціальний суб’єкт, вдало реалізувавши процедуру об’єднання.

Важливо наголосити на тому, що формування соціальної згуртованості в жодному разі не виключає наявності різних видів соціального капіталу, навпаки, соціальний капітал виступає необхідною діяльнісною умовою появи згуртованості. На наше переконання, соціальну згуртованість варто розглядати як синергетичний феномен, що виникає та відтворюється на основі соціального капіталу, проте має більший обсяг, додаткові індикатори якого розкривають її соціокультурний вимір. Так, проходження процедури об’єднання громади активізує формування зв’язуючого соціального капіталу (в межах окремої територіальної одиниці, що має надати згоду чи відмову щодо об’єднання), а також того, що сполучає (у зв’язку зі взаємодіями між територіальними громадами, що об’єднуються). Зокрема, йдеться про появу ініціаторів об’єднання, проведення громадських обговорень щодо надання згоди чи відмови щодо об’єднання, ухвалення прийнятого рішення відповідними місцевими радами та подальше формування спільної робочої групи з підготовки проектів рішень щодо добровільного об’єднання територіальної громади [28]. Проте виконання таких, здавалось би, формальних процедур активізує появу інших соціальних феноменів «(над)капітального» рівня, зокрема виникнення відчуття приналежності, нових спільних різновидів дозвілля (громадівських свят), здатності діяти як єдина соціальна одиниця задля захисту інтересів громади. Саме тому соціологічна концептуалізація феномена об’єднаних територіальних громад виключно

в рамках концепцій соціального капіталу видається нам обмеженою.

Очевидно, що таку логіку дещо важче перенести на рівень макроспільнот. Проте такі рефлексії допомагають під новим кутом зору поглянути на соціальні конструкти «національних ідей», властивих різним суспільствам, що дає змогу концептуалізувати останні саме в категоріях спільної мети та прагнень до досягнення спільних благ на мікросоціальному рівні. Для того щоби мати можливості конструювати спільну мету, соціальні суб’єкти мають володіти спільною системою соціокультурних координат, що відсилають нас до категорії соціальних цінностей, що поділяються у суспільстві. На думку прихильників ціннісно гетерогенного підходу [29], для цього достатньо однієї стрижньової цінності, а саме прийняття різноманіття. Власне, останній висновок дає нам змогу засвідчити актуальність поєднання соціокультурного (ціннісно-нормативного) та інтеракціоністського (заснованого на множинності взаємодій та соціальному капіталі) підходів до концептуалізації соціальної згуртованості, оскільки застосування лише одного з них редукує зміст цього складного, багатовимірного та синтетичного соціального конструкту.

Водночас дослідники наголошують на тому, що «інтенсивність» соціального капіталу та соціальної згуртованості не завжди перебувають у прямому зв’язку. Як зазначає Дж. Чан, великі розміри соціального капіталу не мають означати високий рівень соціальної згуртованості [6]. Він наводить приклад етнічно сегрегованого суспільства, в якому представники окремих етнічних груп підтримують більш інтенсивні зв’язки в рамках своєї етнічної спільноти, водночас вони можуть не мати жодних міжетнічних соціальних зв’язків (тобто спостерігається високий рівень зв’язуючого капіталу та низький рівень того, що сполучає). Отже, підсумовує Дж. Чан, потужний обсяг соціального капіталу в межах окремих етнічних груп не створює підстав для того, щоби вважати суспільство згуртованим. Цю думку поділяє Дж. Грін, підсумовуючи, що внутрішньогруповий зв’язок не обов’язково перетворюється на міжгрупову гармонію [30]. Дослідник пояснює, що суспільство може бути «багатим» на соціальний капітал на рівні окремих груп, але це не зробить його соціально згуртованим. Це нашо вухе нас на висновок про те, що соціальна згуртованість спирається на «ансамбль капіталів», є характеристикою їхньої «взаємодії». Як доречно підкреслює Дж. Дейтон-Джонсон, соціальна згуртованість є середовищною змінною, «інвестиціями соціального капіталу» [10].

Висновки з проведеного дослідження. Проведений нами аналіз засвідчує наявність

плюралізму позицій науковців щодо особливостей розмежування та співвідношення понять «соціальний капітал» та «соціальна згуртованість» (від повного ототожнення до сутнісного розмежування), що ми пов'язуємо з мультипарадигмальністю соціологічного знання та застосуванням різних концептуальних засад дослідження. Такий стан речей приводить до виникнення методологічної плутанини, результатом якої є фактична підміна понять та їхнє ототожнення в роботах науковців. Нами запропоновано три такі поширені практики співвідношення цих концептів у дискурсі досліджень соціальної згуртованості: соціальний капітал ототожнюється із соціальною згуртованістю; соціальний капітал є компонентом соціальної згуртованості; соціальний капітал та соціальна згуртованість є «посередницькими змінними».

Детальне ознайомлення зі світовим досвідом дослідження феноменів соціального капіталу та соціальної згуртованості засвідчило неактуальність аргументації відмінностей між ними виключно в аспекті соціальних рівнів їхньої присутності. Концепції соціального капіталу, розроблені П. Бурдьє, Р. Патнемом та Ф. Фукуямою, не обмежують присутність цього феномена на мікро-, мезо- та макро-соціальному рівнях. В сучасних дослідженнях соціальної згуртованості вона позиціонується як феномен, що може бути вимірний як на рівні суспільства, окремих соціальних груп чи спільнот, так і на індивідуальному мікрорівні (як готовність чи спроможність до гуртування) у потенційному стані. Порівняльний аналіз концептів соціального капіталу та соціальної згуртованості дав нам змогу визначити інший сутнісний критерій розмежування цих понять, а саме відмінність категорії «взаємна вигода», що обумовлює активізацію соціального капіталу, від спільної мети та спільного блага, що виступають стрижнем соціальної згуртованості.

Наше дослідження засвідчило, що соціальну згуртованість варто розглядати як синергетичний феномен, що виникає та відтворюється на основі соціального капіталу (в аспекті соціальних практик), проте має більший порівняно з ним обсяг, додаткові індикатори якого розкривають її соціокультурний вимір. Вона є феноменом «(над)капітального» рівня, результуючою взаємодією соціальних капіталів. Водночас результати нашої розвідки далеко «не ставлять крапку» у дослідженні співвідношення цих соціальних феноменів, що актуалізує подальший науковий пошук та концептуалізацію у цьому напрямі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Google Books Ngram Viewer. URL: <http://surl.li/pxrj> (дата звернення: 01.04.2021).

2. MacCracken M. Social cohesion and macroeconomic performance. Paper presented at the Conference "The State of Living Standards and the Quality of Life", Centre for the Study of Living Standards (CSLS), October 30–31, 1998, Ottawa, Ontario/Canada. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.469.9884&rep=rep1&type=pdf> (дата звернення: 17.03.2021).

3. Beauvais C., Jenson J. Social Cohesion: Updating the State of the Research. 2002. 62 p.

4. Berger-Schmitt R. Considering social cohesion in quality of life assessments: Concept and measurement. *Social Indicators Research*. 2002. № 58. P. 403–428.

5. Schiefer D., Noll J. The Essentials of Social Cohesion: A Literature Review. *Social Indicators Research*. 2017. № 132. P. 579–603.

6. Chan J., To H., Chan E. Reconsidering social cohesion: Developing a definition and analytical framework for empirical research. *Social indicators research*. 2006. № 75 (2). P. 273–302.

7. Kawachi I., Bruce P., Lochner K., Prothrow-Stith D. Social Capital, Income Inequality, and Mortality. *American Journal of Public Health*. 1997. Vol. 87. № 9. P. 1491–1499.

8. Easterly W., Ritzan J., Woolcock M. Social Cohesion, Institutions and Growth. 2006. URL: <https://resourcegovernance.org/sites/default/files/Easterly,%20Ritzen%20and%20Woolcock%20-%20Social%20Cohesion,%20Institutions,%20and%20Growth.pdf> (дата звернення: 01.04.2021).

9. Bruhn J. The Group Effect: Social Cohesion and Health Outcomes. New York : Springer, 2009. 171 p.

10. Dayton-Johnson J. Knitted warmth: the simple analytics of social cohesion. *Journal of Socio-Economics*. 2003. Vol. 32. P. 623–645.

11. Willms D.J. Three Hypotheses about Community Effects. URL: <https://www.oecd.org/innovation/research/1825818.pdf> (дата звернення: 01.04.2021).

12. Putnam R. Making Democracy Work. Civic Tradition in Modern Italy. Princeton : Princeton University Press, 1993. 45 p.

13. Putnam R. Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. New York : Simon and Shuster, 2000. 541 p.

14. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию. Москва : АСТ, 2008. С. 52.

15. Bourdieu P. Forms of Capital. *The Sociology of Economic Life* / M. Granovetter, R. Swedberg (eds.). 2nd ed. Boulder : Westview Press, 2001. P. 96–111.

16. Jenson J. Defining and measuring social cohesion. Commonwealth Secretariat : UNRISD, November, 2011. 34 p.

17. Bernard P. Social cohesion: A dialectical critique of a quasi-concept. *Lien social et Politiques*. 1999. № 41. P. 47–59.

18. Jeannotte M. Sharon Social cohesion: Insights from Canadian research. Presented at the Conference on Social Cohesion. Hong Kong – November 29, 2003. URL: https://www.researchgate.net/publication/228981786_Social_cohesion_Insights_from_Canadian_research (дата звернення: 01.04.2021).

19. Jan D., Boehnke K., Dragolov G., Ignác Z.S., Larsen M., Lorenz J., Koch M. Social cohesion and its

correlates: A comparison of Western and Asian societies. *Comparative Sociology*. 2018. № 17 (3–4). P. 426–455.

20. Rajulton F., Ravanera Z.R., Beaujot R. Measuring social cohesion: An experiment using the Canadian national survey of giving, volunteering, and participating. *Social Indicators Research*. 2007. Vol. 80 (3). P. 461–492.

21. Kearns A., Forrest R. Social Cohesion and Multi-level Urban Governance. *Urban Studies*. 2000. Vol. 37. № 5–6. P. 995–1017.

22. Whelan C., Maître B. Economic Vulnerability, Multidimensional Deprivation and Social Cohesion in an Enlarged European Community. *International Journal of Comparative Sociology*. 2005. Vol. 46. Issue 3. P. 215–239.

23. Bottoni G. A multilevel measurement model of social cohesion. *Social Indicators Research*. 2018. № 136 (3). P. 835–857.

24. Social Cohesion Radar: Measuring Common Ground. An International Comparison of Social Cohesion Methods Report. 2013. URL: http://aei.pitt.edu/74134/1/Social_cohesion_radar.pdf (дата звернення: 17.03.2021).

25. Академічний тлумачний словник української мови : в 11 т. Т. 3. 1972. С. 526.

26. Deutsch Morton. An Experimental Study of the Effects of Cooperation and Competition upon Group Process. *Human Relations*. 1949. № 2. P. 199–231.

27. Дейнеко О., Білокопитов Д., Філіппова О. Реформа децентралізації в оцінках лідерів об'єднаних територіальних громад: нові виміри соціальної суб'єктності. *Український соціологічний журнал*. 2019. С. 16–24.

28. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 5 лютого 2015 року № 157-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 13. Ст. 91.

29. Spoonley P., Peace R., Butcher A., O'Neill D. Social cohesion: A policy and indicator framework for assessing immigrant and host outcomes. *Social Policy Journal of New Zealand*. 2005. № 24 (1). P. 85–110.

30. Green A., Janmaat J. Regimes of social cohesion: societies and the crisis of globalization. *Education, Economy and Society*. Palgrave Macmillan : Basingstoke, 2011. 248 p.